

**КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА**

Факультет суспільно-гуманітарних наук

**Кафедра історії України
Кафедра всесвітньої історії**

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

Рішенням вченої ради Факультету
Суспільно-гуманітарних наук
протокол №2 від 19 вересня 2024 р.

Голова

Олена АЛЕКСАНДРОВА

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ НАПИСАННЯ
КУРСОВИХ РОБІТ**

**ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА
032.00.02 Історія та археологія
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

Київ – 2024

Укладачі:

Гедь Анна Володимирівна – завідувачка кафедри історії України, докторка історичних наук, професорка.

Рецензенти:

Щербак Віталій Олексійович – доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України

Срібняк Ігор Володимирович – завідувач кафедри всесвітньої історії, доктор історичних наук, професор

Курсова робота є невід'ємною складовою наукової та професійної підготовки майбутнього фахівця. Цей вид науково-дослідної діяльності спрямований насамперед на розвиток наукового мислення студента, його вміння працювати з фаховою літературою, аналізувати та порівнювати різні погляди на історичний процес, чітко й логічно викладати власні думки, аргументувати свою позицію за допомогою конкретних фактів.

Курсова робота сприяє оволодінню студентами первинними навичками наукового дослідження.

Основними завданнями курсової роботи є:

- поглиблене вивчення обраної теми;
- опрацювання та критичне осмислення наукової літератури та джерел;
- формування навичок самостійної роботи з історичними джерелами та науковою літературою;
- вміння аналізувати й узагальнювати фактичний матеріал;
- формулювання самостійних висновків.

Етапність написання курсової роботи

Процес написання курсової роботи включає кілька етапів, кожен з яких є важливим для успішного виконання завдання.

1. Вибір теми та формулювання дослідницьких завдань.
2. Пошук наукової літератури та джерел, опрацювання матеріалів.
3. Встановлення фактів, їх верифікація (перевірка достовірності).
4. Інтерпретація фактів, встановлення причинно-наслідкових зв'язків між подіями та явищами.
5. Написання тексту роботи.

Вибір теми та формулювання дослідницьких завдань

Обираючи тему курсової роботи, слід враховувати кілька важливих правил:

• **Уникайте надто широких тем.** Їхнє розкриття потребує глибокого дослідження та значного обсягу роботи, що може перевищувати можливості курсового дослідження.

• **Обирайте актуальну та важливу тему.** Тема дослідження повинна мати значення для історичної науки та викликати інтерес у дослідника.

• **Переконайтеся в доступності матеріалів.** Джерела та література для дослідження повинні бути доступними для дослідника.

• **Обирайте тему в межах власної компетенції.** Враховуйте свої знання та навички, зокрема володіння іноземними мовами, якщо це необхідно для опрацювання літератури та джерел.

• **Обирайте тему, яка вас цікавить.** Зацікавленість у темі є важливим фактором успішного дослідження.

Формулювання теми: Будь-яка обрана тема має формулюватися проблемно, тобто результатом її висвітлення має бути вирішення актуального наукового питання.

Назва курсової роботи має бути лаконічною, відповідати обраній темі, чітко відображати тему дослідження, вказувати на його мету та завершеність. Для більшої конкретизації до назви можна додати короткий (4-6 слів) підзаголовок, який пишеться в дужках або після двокрапки.

Приклади вдалого формулювання назви:

- Варіант 1 (без підзаголовка): «Діяльність М. Хрущова в Україні у 1941 - 1945 рр.»;

- Варіант 2 (з підзаголовком в дужках): «Харків у долі Бориса Грінченка (за сторінками спогадів)», «Репресоване дитинство в усних розповідях (досвід депортацій 1944–1953 рр.)»;

- Варіант 3 (з підзаголовком після двокрапки): «Російська анексія Кримського півострова 1783 р.: військово-історичний аспект», «Жінки-мінусниці: гендерний аспект сталінських репресій»

Важливі моменти

Вибір теми є відповідальним кроком, тому студентам рекомендується:

- Ознайомитися з тематикою курсових робіт на кафедрі. Це допоможе зорієнтуватися у напрямках досліджень та обрати цікаву для себе тему.

- Звернутися за консультацією до наукового керівника. Викладач допоможе сформулювати тему, визначити напрямок дослідження та підібрати необхідну літературу.

- Написати заяву на ім'я завідувача кафедри із зазначенням обраної теми та наукового керівника.

Планування дослідження

План курсової роботи є важливим етапом дослідження, оскільки він визначає структуру та логіку викладу матеріалу. Правильно складений план допомагає автору систематизувати зібрану інформацію, чітко сформулювати свої думки та представити результати дослідження у логічній послідовності.

Кількість питань у плані

План курсової роботи має містити *не менше трьох і не більше чотирьох* основних питань (розділів).

- *Менше трьох питань* може призвести до недостатнього розкриття теми та поверхневого характеру дослідження.

- *Більше чотирьох питань* може ускладнити структуру роботи та призвести до слабкого розкриття деяких питань через брак часу та обсягу.

Логічна послідовність

Пункти плану повинні бути розташовані у чіткій логічній послідовності. Кожне наступне питання має розвивати та доповнювати попередні, утворюючи єдину структуровано-логічну систему.

Узгодженість питань

Усі питання плану повинні бути *рівнозначними за важливістю* та стосуватися ключових аспектів дослідження.

Оригінальність формулювань

Формулювання питань плану **не повинні дублювати назву теми**. Вони мають розкривати конкретні аспекти дослідження та спрямовувати автора на пошук відповідей на поставлені питання.

Розгорнутість плану

План курсової роботи має бути *розгорнутим* та складатися з основних розділів та підрозділів (параграфів). В одному розділі має бути *не менше двох підрозділів* (див. Додатки)

Планування роботи має відбуватися за допомогою наукового керівника.

Пошук джерел та літератури

- *Джерела та наукова література*: Матеріалами для написання роботи є джерела (опубліковані, неопубліковані) та дослідження (монографії, статті, тези доповідей тощо).

- *Довідковий апарат*: Для ефективної організації пошуку матеріалів слід користуватися довідковим апаратом бібліотек, а потім архівів (каталогами, картотеками, покажчиками, путівниками, автоматизованими базами даних тощо).

Опрацювання матеріалів та верифікація фактів

- *Опрацювання джерел*: Опрацювання джерел передбачає їх критичний аналіз, осмислення та інтерпретацію.

- *Верифікація фактів*: Важливим етапом є верифікація фактів, тобто перевірка їх достовірності та об'єктивності.

Інтерпретація фактів та встановлення взаємозв'язків

- *Аналіз та синтез*: На основі опрацьованих матеріалів необхідно здійснити аналіз та синтез фактів, виявити закономірності та тенденції.

- *Встановлення взаємозв'язків*: Важливо встановити взаємозв'язки між подіями та явищами, з'ясувати їх причини та наслідки.

Написання тексту роботи

- *Структура роботи*: Текст роботи має чітку структуру, що включає вступ, основну частину, висновки та список використаних джерел.

- *Науковий стиль*: Виклад матеріалу має відповідати науковому стилю, бути логічним, послідовним та аргументованим.

- *Оформлення роботи*: Оформлення роботи має відповідати встановленим вимогам (див. додатки).

Методика роботи над дослідженням для курсової роботи

Обов'язковим початковим етапом роботи над дослідженням є підготовка попереднього переліку історіографічних текстів і джерел, що

використовуватимуться в роботі. Цей перелік може змінюватися та доповнюватися, але сама робота над ним є важливим показником того, як саме опрацьовуються історична література та джерельна база з обраної теми. Попередня підготовка списку значно спростить процес посилання на використані матеріали, що є необхідним для підготовки роботи.

Опрацювання історіографії, тобто того, що вже було зроблено вченими-дослідниками з обраної теми, доцільно розпочати із загальних праць, дотичних до теми роботи, а також статей в енциклопедіях. Після цього необхідно звернутися до Інтернету, вивчити каталоги та картотеки бібліотек. Пошук необхідно здійснювати у двох напрямках:

1. Звертатися до систематичних та предметних каталогів.
2. Розгорнути роботу за персональною ознакою (алфавітним каталогом), відштовхуючись від прізвищ авторів, які досліджували ту чи іншу тему та за ключовими словами.

Велику допомогу можуть надати прикнижкові та пристатейні бібліографії, тобто списки літератури, що друкуються наприкінці монографій, статей тощо. Внаслідок опрацювання історіографії студент дає самостійну оцінку досягнень попередніх дослідників обраної теми і на цій основі організовує власне дослідження.

Опрацювання джерел передбачає роботу як з опублікованими, так і з неопублікованими (архівними) матеріалами. Це можуть бути збірки документів та інші документальні публікації з соціально-економічної та політичної історії, з питань зовнішньої політики та міжнародних відносин, суспільних рухів і політичних партій, окремих соціальних явищ, воєн і революцій, документи державного законодавства, статистично-економічні матеріали, вітчизняні видання, парламентські та урядові публікації, матеріали періодичних видань і джерела особового походження - щоденники, спогади, автобіографії, листи. Тільки після опрацювання опублікованих джерел, варто звертатися до центральних та місцевих архівів України, країн ближнього та далекого зарубіжжя. Всі ці матеріали є необхідною документальною основою курсового дослідження.

Ретельне вивчення джерел, розуміння головного змісту документів, їх критичний аналіз є дуже важливими для курсової роботи. Чим ширша документальна база, тим вища якість дослідження.

За умови недоступності до архівів необхідно якомога ширше використовувати опубліковані джерела та електронні публікації джерел на сайтах архівів. Опрацьовуючи архівні документи (в паперовому чи в електронному вигляді), необхідно зазначати номер і назву фонду, номер опису, короткий заголовок справи, кількість аркушів у справі.

У процесі написання курсової роботи ви часто будете звертатися до наукових праць інших авторів та джерел. Важливо правильно використовувати їхні думки та ідеї, щоб уникнути плагіату та водночас підкреслити власну позицію. Існує кілька способів використання чужого тексту: дослівне цитування, перефразування та узагальнення.

Дослівне цитування використовується у випадках, коли потрібно передати оригінальний текст автора без змін, зокрема:

- мова джерела є своєрідною, живою, провокативною;
- дослівна передача тексту є історично важливою;
- зміст цитати може постраждати від перефразовування.

Правила оформлення цитат:

1. Цитата повинна бути дослівною, включно з помилками та знаками пунктуації оригіналу.
2. Цитата не повинна бути надто довгою.
3. Цитата подається в лапках та супроводжується посиланням на джерело у примітці.
4. Вилучення фрагментів тексту позначається трикрапкою (...).
5. Пояснення, що розривають текст цитати, подаються у квадратних дужках ([]).
6. Цитати, що є незавершеним реченням, граматично узгоджуються з авторським текстом.
7. Не бажано вживати дві і більше цитати разом.
8. Немає потреби підтверджувати цитатами безперечні та очевидні істини.
9. Не варто наводити цитати у висновках до розділів та в загальних висновках.
10. Не рекомендується наводити разом цитати з одного й того ж джерела.

Перефразування полягає у передачі думки автора своїми словами, зберігаючи зміст. Цей спосіб є основним для оформлення основної частини тексту курсової роботи.

Як уникнути плагіату під час перефразування:

1. Виділити основні ідеї.
2. Змінити структуру речень.
3. Використовувати синоніми або слова з подібним значенням, змінювати форми слів.

Важливо пам'ятати, що перефразування також потребує посилання на джерело.

Узагальнення дозволяє одним реченням передати зміст цілого розділу або авторської праці. Цей спосіб використовується для стислого викладу думок автора.

Ваша позиція

Перефразовуючи, узагальнюючи чи цитуючи праці інших авторів, ви маєте висловити власну позицію. Важливо, щоб ваша думка не зміщувалася з цитованою та була чітко відокремлена від неї.

Плагіат

Дослівне запозичення чужого тексту без посилання на джерело називається плагіатом і суворо карається у науковому середовищі. Робота, автор якої припустився плагіату, знімається з розгляду незалежно від стадії підготовки без права її повторного захисту.

Курсова робота виконується державною мовою, без граматичних і стилістичних помилок, без помарок, виправлень, виділень в тексті відповідно до вимог. Робота оцінюється за змістом, мірою самостійності, умінням при захисті обґрунтовувати зроблені висновки.

СТРУКТУРА ДОСЛІДЖЕННЯ І ЗМІСТ РОЗДІЛІВ

Зміст роботи подається на початку дослідження та містить найменування та номери початкових сторінок усіх розділів, підрозділів та пунктів (якщо вони мають заголовки), зокрема вступу, висновків, додатків, списку використаної літератури тощо.

Вступ є однією з найскладніших частин роботи, тому деякі студенти пишуть його вже після завершення основної частини. Проте, навіть у такому разі, студент повинен мати перед собою хоча б чернетку або розгорнуту схему вступу, інакше можна «промахнутися» і написати основну частину роботи зі значним відхиленням від теми.

Структура вступу:

Вступ повинен мати чітку логічну структуру, основними елементами якої є:

а) актуальність теми; б) визначення предмету та об'єкту дослідження; в) історіографічний огляд; г) ступінь вивченості проблеми у спеціальній літературі; д) формулювання мети і завдань; е) огляд джерельної бази; ж) методологія; з) практичне значення; і) коротке обґрунтування структури роботи.

Рекомендації щодо написання вступу:

Для полегшення написання вступу найкраще звернутися до будь-якого автореферату кандидатської дисертації з історичних дисциплін, в якому присутні всі необхідні елементи вступу наукової роботи.

Обґрунтування **актуальності теми** є важливим елементом вступу курсової роботи. Воно має чітко та переконливо пояснювати, чому саме ця тема є важливою та потребує дослідження саме в даний час.

Основними вимогами до обґрунтування актуальності є:

- *Опис причин звернення до теми.*
- *Сучасний стан суспільства:* Поясніть, як обрана тема пов'язана з актуальними проблемами та тенденціями розвитку суспільства.
- *Причини невивченості:* Якщо тема недостатньо вивчена, поясніть, чому так сталося та які саме аспекти потребують додаткового дослідження.
- *Протиріччя:* Опишіть наявні протиріччя в існуючих наукових поглядах на проблему та покажіть, як ваше дослідження може сприяти їх вирішенню.
- *Обґрунтування актуальності має бути лаконічним та чітким.*

Предмет та об'єкт дослідження

Успішне виконання курсової роботи з історії значною мірою залежить від чіткого визначення об'єкта та предмета дослідження. Ці поняття є ключовими для формування мети, завдань та структури роботи.

Об'єкт дослідження – це широка сфера історичної реальності, на яку спрямоване дослідження. Він охоплює певне історичне явище, процес, подію або епоху в цілому. Об'єкт завжди є ширшим за предмет дослідження.

Предмет дослідження – це конкретний аспект об'єкта, який досліджується в роботі. Він визначає, що саме (який конкретний аспект) досліджується в межах обраного об'єкта. Предмет дослідження, як правило, текстуально збігається з назвою роботи або є близьким до неї.

Об'єкт і предмет дослідження співвідносяться між собою як загальне і окреме. Об'єкт є більш широким поняттям, тоді як предмет є його конкретизацією та звуженням до меж дослідження.

Співвідношення об'єкта та предмета дослідження

Об'єкт дослідження	Предмет дослідження
Міжнародні відносини України в середині XVII століття	Зовнішньополітична діяльність гетьмана Богдана Хмельницького та її вплив на національно-визвольну боротьбу українського народу
Культурний розвиток України в умовах післявоєнної відбудови	Особливості розвитку культури України в період післявоєнної відбудови, її основні тенденції, досягнення та проблеми
Інформаційні ресурси київської газетної періодики кінця XIX – початку XX ст.	Джерельний потенціал з питань епідеміологічної ситуації в м. Києві на сторінках міської преси кінця XIX – початку XX ст.

Історіографічний огляд є важливим компонентом курсової роботи, який дозволяє автору продемонструвати власне розуміння стану наукової розробки обраної теми, критично оцінити здобутки попередників.

Огляд історіографії передбачає:

1. *Окреслення основних етапів розвитку наукової думки з обраної теми.* Автор має простежити еволюцію поглядів на досліджуване питання, виділити основні напрямки та школи в історіографії.

2. *Характеристику найбільш вагомих праць попередників.* Важливо не просто перерахувати існуючі роботи, а й дати їм ґрунтовну оцінку, показати їх значення для розвитку науки, виявити сильні та слабкі сторони, визначити внесок кожного дослідника в розробку проблеми.

3. *Виявлення дискусійних питань та формулювання власної позиції.* Автор має проаналізувати існуючі розбіжності в поглядах істориків, виявити актуальні проблеми, що потребують подальшого дослідження, та запропонувати власне бачення їх вирішення.

4. *Визначення нерозроблених ділянок теми.* Важливо показати, які аспекти проблеми залишилися поза увагою дослідників або потребують більш глибокого вивчення. Це дозволить автору обґрунтувати актуальність власного дослідження та визначити його наукову новизну.

Обов'язково слід враховувати вимоги щодо академічної доброчесності та уникати плагіату. Усі використані джерела мають бути належним чином оформлені.

Опрацьовуючи історіографічний матеріал, необхідно брати до уваги зміст Наказу № 102 від 09.03.2023 р. по Київському столичному університету імені Бориса Грінченка «Про мораторій на публічне використання російськомовного культурного продукту в Університеті» та уникати текстів, створених на території та/або громадянами чи юридичними особами РФ.

Мета дослідження є очікуваним результатом наукового пошуку, який формулюється у вигляді чіткої відповіді на питання: «Який конкретно науковий результат планується отримати в ході дослідження?». Формулювання мети має бути конкретним та тісно пов'язаним із назвою теми.

Для формулювання мети використовуються дієслова, що відображають спрямованість дослідження: *дослідити, проаналізувати, з'ясувати, встановити, визначити, охарактеризувати, узагальнити, систематизувати* тощо.

Завдання дослідження – це конкретні кроки, які необхідно виконати для досягнення поставленої мети. Завдання, як правило, відображають структуру курсової роботи та **розкривають зміст кожного розділу.** Першим завданням курсової роботи зазвичай є аналіз історіографії та джерельної бази з обраної теми.

Формулювання завдань також передбачає використання дієслів у неозначеній формі: *вивчити, охарактеризувати, проаналізувати, виявити, визначити, порівняти, встановити* тощо. Всі заявлені завдання обов'язково повинні бути розв'язані в ході дослідження і результат їх вирішення подається у вигляді висновків.

Приклади формулювання мети та завдань:

Тема: «Повсякденність української наукової інтелігенції першої третини ХХ ст. крізь призму еґо-документів»

Мета дослідження: полягає у комплексному аналізі мемуарної спадщини української наукової інтелігенції як джерел з історії повсякденного життя науковців 20-х - початку 30-х років ХХ ст.

Відповідно до мети, основними завданнями є:

- *проаналізувати* історіографію та джерельну базу питання;
- *простежити* трансформації умов наукової діяльності академіків під час становлення радянської влади в спогадах Н. Полонської-Василенко та щоденнику С. Єфремова;
- *дослідити* умови життя та головні проблеми побуту науковців 20-30-х років ХХ ст. застосовуючи матеріали листування А. Кримського та спогади Н. Полонської-Василенко;

• *порівняти* матеріальне та побутове забезпечення науковців-емігрантів, які повернулися до УСРР на прикладі епістолярної спадщини М. Грушевського.

Визначення **хронологічних та географічних меж** дослідження є важливим етапом у роботі над курсовою з історії. Це дозволяє чітко окреслити

рамки дослідження та зосередитися на конкретному історичному періоді та регіоні.

Визначення хронологічних меж передбачає встановлення *нижньої та верхньої межі дослідження*. При цьому важливо *аргументувати свій вибір*, пояснивши, чому саме ці часові рамки є важливими для дослідження обраної теми.

Для цього можна використовувати наступні конструкції:

- «Нижня межа дослідження обумовлена...»
- «Верхня межа дослідження пов'язана з...»

Приклади:

• «**Хронологічні межі** роботи охоплюють період активної діяльності Рафаїла Заборовського в Києві. Нижня межа обумовлена 1731 роком, коли він почав пастирське служіння в Києві. Верхня межа – 1747 рік, коли він відійшов у засвіти».

• «**Хронологічні межі** дослідження окресленні періодом від 17 березня 1917 р. до 26 січня 1918 р. Нижню хронологічну межу означено початком створення Української Центральної Ради, а верхню – захопленням Києва більшовицькими військами».

Географічні (територіальні) межі дослідження визначаються *регіоном, на який спрямоване дослідження*. Важливо чітко вказати, які саме території охоплює дослідження та обґрунтувати свій вибір.

Приклади:

• «**Географічні межі** дослідження окреслюються територією Південної України, а саме Катеринославської, Херсонської, Таврійської губерній»

• «Київ як суспільно-політичний і духовний центр Гетьманщини 30-х – 40-х років XVIII ст. в адміністративних кордонах того часу»

Джерельна база дослідження є фундаментом будь-якої історичної роботи. Від якості та повноти використаних джерел залежить достовірність та обґрунтованість висновків дослідження.

У вступі курсової роботи студент має стисло охарактеризувати джерельну базу дослідження, зазначивши:

1. *Головні публікації джерел:* Які саме збірки документів, публікації архівних матеріалів, наукові видання тощо були використані в роботі.

2. *Основні архівосховища:* У яких архівах, відділах рукописів бібліотек та музеїв зберігаються використані джерела. Важливо зазначити, які саме фонди, описи та справи були опрацьовані. До архівів варто звертатися під час написання курсової роботи на третьому курсі та бакалаврського дослідження.

3. *Класифікацію джерел:* Які типи та види джерел були залучені до дослідження (речові, візуальні, етнографічні, писемні (законодавчі акти, актові матеріали, діловодна документація, статистичні матеріали, картографічні матеріали, періодичні видання, матеріали особистого походження, археографічні збірники, довідкові видання тощо)).

Рекомендації щодо опису джерельної бази:

- Опис має бути *чітким, лаконічним та інформативним*.

• Необхідно *вказувати вихідні дані опублікованих джерел* (автор, назва, місце та рік видання) або *архівні шифри* (назва фонду, номер опису, номер справи) в посторінкових посиланнях (див. Додатки)

У вступі до курсової роботи необхідно чітко та лаконічно перелічити *методи історичного пізнання*, які були використані в роботі для досягнення поставленої мети. Важливо не просто назвати методи (порівняння, узагальнення, класифікація, періодизація, історико-генетичний, структурно-функціональний аналіз тощо), а й *пояснити, як саме кожен з них був застосований* у дослідженні, наприклад:

✓ «Метод порівняльного аналізу був застосований для зіставлення різних точок зору на проблему...»

✓ «Історико-генетичний метод дозволив простежити еволюцію явища в часі...»

✓ «Застосування методу контент-аналізу стало у нагоді для вивчення реклами та довідкових розділів газет, які характеризуються постійністю та відносною однорідністю змісту для визначення частоти зазначення».

Наукова новизна дослідження

У цьому розділі необхідно *коротко та конкретно сформулювати, у чому полягає особистий внесок автора* у вирішення поставленої проблеми. Важливо підкреслити *самостійність та оригінальність* дослідження, вказавши, які нові факти були виявлені, які аспекти проблеми були досліджені під іншим кутом зору, які нові висновки були зроблені.

Практичне значення дослідження

У цій частині необхідно *окреслити можливі напрями використання результатів дослідження*. Зокрема, можна вказати на можливість:

• *Використання матеріалів роботи у навчальному процесі* (наприклад, для підготовки лекцій, семінарських занять, навчальних посібників).

• *Публікації фрагментів дослідження у збірках наукових праць* або наукових журналах.

Апробація дослідження

У цьому розділі необхідно надати *інформацію про оприлюднення результатів роботи* у будь-якій формі, зокрема:

• *Виступ на науковій конференції* (зазначити назву конференції, місце та дату проведення).

• *Публікація тез доповіді у збірці матеріалів конференції*.

• *Стаття у науковому журналі* (зазначити назву журналу, номер та рік видання).

Структура роботи

У цьому розділі необхідно *коротко описати структуру курсової роботи*, зазначивши:

• *Кількість розділів та підрозділів*.

• *Наявність вступу, висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків* (за наявності).

• *Загальний обсяг роботи у сторінках*.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Основна частина курсової роботи є центральною та найбільш об'ємною. Саме тут студент демонструє свої знання, аналітичні здібності та вміння працювати з історичними джерелами.

Структура основної частини

Основна частина поділяється на кілька розділів, кожен з яких, у свою чергу, може містити підрозділи.

Принципи поділу на розділи:

- *Хронологічний:* Розділи відповідають певним історичним періодам.
- *Проблемний:* Розділи присвячені окремим аспектам досліджуваної теми.
- *Хронологічно-проблемний:* Поєднання хронологічного та проблемного принципів.

Кожен розділ та підрозділ має завершуватися *стислими висновками*. Розділи бажано поділити на *підрозділи* для більш детального розгляду окремих питань.

Текст курсової роботи має бути написаний відповідно до загальноєвропейських норм української мови.

Висновки до курсової роботи мають бути *лаконічними (3-5 сторінок)* та містити відповіді на завдання дослідження.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ

Курсові роботи подаються до захисту у формі рукопису комп'ютерного набору засобами текстового редактора Word: *шрифтом Times New Roman розміру 14 у півтора міжрядкових інтервали*, на аркушах паперу формату A4, зворотній бік кожного аркуша повинен залишатися *чистим*. Береги сторінок випускної роботи за «Правилам технічного оформлення рукописів» мають бути такими:

- а) згори й знизу – 2,5 см,
- б) з лівого боку – 3 см,
- в) з правого боку – 1 см.

Обсяг курсової роботи (*без додатків та списку використаних джерел і літератури*) формату A4 друкованого 14 шрифтом Times New Roman через 1,5 інтервали, рядковий відступ – 1,25, складає **30-40 сторінок**.

Оформлення роботи починається з титульної сторінки. Зразок її оформлення наведений у *додатку*. Наступний аркуш – зміст роботи, де вказується, на яких сторінках розташовані розділи, підрозділи, вступ, висновки, список використаних джерел та літератури, додатки (якщо вони є).

Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, малюнків і таблиць подають арабськими цифрами. Першою сторінкою є титульний аркуш, що входить до загальної нумерації сторінок, але номер сторінки на титулі не виставляють, а на наступних сторінках його проставляють у правому верхньому куті тим же кеглем і шрифтом, що і текст, – 14 Times New Roman.

Назви та заголовки структурних частин роботи пишуть великими літерами з вирівнюванням по центру. Заголовки підрозділів пишуть

маленькими літерами (за винятком першої великої) з абзацного відступу. Крапку наприкінці заголовка не ставлять. Якщо заголовок складається з двох або більше речень, їх розділяють крапкою. Відстань між заголовком розділу і текстом повинна дорівнювати *трьом інтервалам*. *Новий розділ починають з нової сторінки*.

Номер розділу ставлять за словом «РОЗДІЛ». Після номера розділу крапку не ставлять. *З нового рядка* пишуть заголовок розділу.

Підрозділи нумерують в межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу; між ними та наприкінці ставлять крапку: «2.3.» (третій підрозділ другого розділу). Заголовок підрозділу пишуть у тому ж рядку, що і його номер.

Усі цитати з іншомовних джерел в тексті роботи слід наводити в перекладі українською мовою. Оригінальні тексти іншомовних джерел можна наводити в додатках.

Інші складові частини роботи – посилання, список використаних джерел і літератури, додатки – складають науково-довідковий апарат. Він істотно доповнить основний текст, допоможе легше і повніше засвоїти інформацію, що міститься в науковій праці, встановити її джерельну базу.

Посилання в тексті роботи є посторінковими. Вони вставляються автоматично – за допомогою вкладки «Посилання». Нумерація починається заново на кожній сторінці. Розмір шрифту для підрядкових посилань – 12.

У посторінкових посиланнях обов'язково вказується *сторінка (аркуш) історіографічного тексту (джерела)*. У прикінцевому списку джерел і досліджень проставляється *загальна кількість сторінок (аркушів)*.

За першого посилання на сторінці на історіографічний текст його бібліографічний опис подається повністю:

Водотика Т. Типологія міст Наддніпрянської України в контексті формування культури підприємництва в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. *Регіональна історія України*. 2014. Вип. 8. С. 156.

За другого посилання на той самий текст він описується скорочено, що всі необхідні бібліографічні відомості було наведено у першому посиланні.

Водотика Т. Типологія міст ... С. 160. Якщо робота автора лише одна, можна після прізвища писати «Назв. праця».

Якщо є потреба послатися кілька разів на той самий текст, якщо посилання йдуть поряд, замість автора та назви слід зазначати – Там само (Ibid. – для видань латиницею), вказавши на потрібну сторінку та, якщо необхідно, номери томів, випусків тощо.

Там само. С. 162.

Допускається відтворення цитованого уривка не з першоджерела, а з іншої публікації. Тоді слід вказати джерело запозичення так: Цит. за:... (цитується):

Цит. за: Петровський-Штерн Й. Штетл: золота доба єврейського містечка / Пер. з англ. Яр. Стріхи,. Київ : Критика, 2019. С. 210.

Для використання інформації документів з архівних установ Національної академії наук України, міністерств і відомств, вищих навчальних

закладів, бібліотек, музеїв, громадських організацій, недержавних (приватних) архівах, посилення оформлюються згідно із системою обліку документів установи.

У тексті в першому посторінковому посиленні на архівний документ назва архіву зазначається повністю, в дужках вказується його аббревіатура, а далі наводяться відомості про фонд, опис, справу та аркуш.

Центральний державний історичний архів України у місті Києві (далі – ЦДАК України). Ф. 1235 Грушевські. Оп. 1. Спр. 1055 Протоколи засідання комісії по утворенню Української національної бібліотеки. Чернетки, 1918 р. Арк. 4 зв.

Повторні посилення можна наводити у скороченій формі:

ЦДАК України. Ф. 1235. Оп. 1. Спр. 1055. Арк. 5.

Посилення в тексті на літературу та джерела подаються за нормами бібліографічного опису ДСТУ 8302:2015 «Бібліографічне посилення. Загальні положення та правила складання ДСТУ 8302:2015».

Приклади посторінкових посилень і оформлення загального списку джерел і досліджень – у додатках.

Подання роботи до захисту

За тиждень до захисту курсова робота в електронному форматі подається на кафедру. Лаборант кафедри здійснює перевірку оформлення титульного аркуша відповідно до встановлених вимог та реєструє факт подання роботи у відповідній обліковій формі. У разі невідповідності титульного аркуша встановленим вимогам, робота повертається автору на доопрацювання з подальшою реєстрацією після внесення змін. Всі курсові роботи перевіряються на оригінальність системою Strike plagiarism. У разі неможливості подання роботи у визначений термін з поважних причин, підтверджених документально, та за умови підтвердження науковим керівником завершеності дослідження, здобувачу вищої освіти може бути дозволено подати роботу в термін, встановлений завідувачем кафедри.

Процедура захисту курсової роботи включає:

- доповідь здобувача вищої освіти;
- запитання до автора роботи;
- виступ наукового керівника;
- рекомендації членів комісії.

Здобувач вищої освіти готує **доповідь** за кілька днів до захисту, консультуючись з науковим керівником щодо основних положень виступу.

Основними складовими доповіді є:

- обґрунтування актуальності теми дослідження;
- формулювання предмету і об'єкту, мети та завдань дослідження;
- характеристика історіографії та джерельної бази курсової роботи;
- стисла характеристика змісту розділів;
- основні висновки.

Регламент доповіді на захисті – до 7 хвилин.

Рекомендовано супроводжувати доповідь комп'ютерною презентацією, яка має відповідати структурі та змісту доповіді.

Типові помилки при написанні та оформленні курсових робіт

1. *Неповне розкриття теми:* Зміст роботи, представленої до захисту, не розкриває тему в повному обсязі або обмежується лише її незначною частиною.
2. *Відсутність самостійності та оригінальності:* Автор не виявив самостійності та творчого підходу до дослідження. Текст роботи є компіляцією або містить елементи плагіату.
3. *Абстрактне формулювання мети:* Мета роботи сформульована надто абстрактно та не відображає специфіки об'єкта та предмета дослідження.
4. *Невідповідність структури роботи темі:* Сформульовані розділи (підрозділи) не відображають реальної ситуації щодо теми та логіки дослідження.
5. *Недостатній аналіз історіографії та джерельної бази:* Історіографічний та джерелознавчий огляди мають форму анотованого списку та не демонструють глибокого аналізу існуючих досліджень та специфіки використання джерел.
6. *Відсутність аналізу актуальної літератури:* У роботі відсутній глибокий та всебічний аналіз сучасних офіційних і нормативних документів, а також нової спеціальної літератури (останніх 5-10 років) з теми дослідження.
7. *Невідповідність результату меті та завданням:* Досягнутий результат не відповідає поставленій меті, а сформульовані висновки суперечать визначеним завданням.
8. *Порушення правил цитування:* У роботі відсутні посилання на джерела інформації або вони наведені з порушеннями нормативних вимог.
9. *Неправильне оформлення бібліографії:* Бібліографічний опис джерел у списку використаної літератури наведено довільно, без дотримання вимог державного стандарту.
10. *Недостатній обсяг роботи:* Основний обсяг роботи менше встановленого мінімуму.
11. *Помилки в оформленні:* Оформлення роботи не відповідає вимогам, вона виконана неохайно, з помилками (орфографічними, стилістичними тощо).

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ

A 90–100	<ul style="list-style-type: none">- всебічне розуміння суті дослідженої теми,- в роботі є елемент наукової новизни,- використано широке коло історичних джерел і спеціальної літератури,- оформлення роботи цілком відповідає чинним нормативам,- доповідь на захисті є переконливою,- відповіді на додаткові запитання під час захисту є аргументованими.
B 82–89	<ul style="list-style-type: none">- глибоке розуміння суті дослідженої теми,- опрацьовано основні джерела і наукові публікації за темою дослідження,- доповідь на захисті є достатньо переконливою.
C 75–81	<ul style="list-style-type: none">- достатнє розуміння суті дослідженої теми,- опрацьовано основні джерела і наукові публікації за темою дослідження,- наявні незначні недоліки у змісті або оформленні роботи,- доповідь на захисті є недостатньо обґрунтована матеріалами дослідження.
D 69–74	<ul style="list-style-type: none">- посереднє розуміння суті дослідженої теми,- робота має переважно описовий характер,- не були опрацьовані деякі важливі джерела і наукові публікації за темою дослідження,- наявні суттєві помилки у змісті або оформленні роботи,- доповідь на захисті є в цілому переконливою
E 60–68	<ul style="list-style-type: none">- поверхнєве розуміння суті дослідженої теми,- робота є суто описовою,- не опрацьовані і важливі джерела і наукові публікації за темою,- наявні суттєві помилки у змісті або оформленні роботи,- у відповідях на додаткові запитання під час захисту студент стикається з серйозними труднощами у підборі аргументації.
FX менше 60	<ul style="list-style-type: none">- фрагментарне розуміння суті дослідженої теми,- оформлення роботи не відповідає чинним нормативам,- доповідь на захисті не є переконливою,- відповіді на додаткові запитання під час захисту не є обґрунтованими.

Зразок заяви на затвердження теми курсової роботи

Завідувачу кафедри історії України

(науковий ступінь, вчене звання, ПІБ зав. кафедри)

здобувача першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти, освітньо-
професійної програми

«_____»,

(назва освітньо-професійної програми)

Факультету суспільно-гуманітарних
наук,

_____ курсу,

(курс)

денної форми здобуття вищої освіти

(ПІБ здобувача вищої освіти)

Заява

Прошу затвердити таку тему курсової роботи:
«_____» під науковим керівництвом д. __.н., професора
(к. __.н., доцента) _____.

(ПІБ наукового керівника)

«_____» _____ 20__ р.

Підпис

Візи:

- наукового керівника
- завідувача кафедри
- гаранта ОП

**ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ ТИТУЛЬНОГО АРКУША
КУРСОВОЇ РОБОТИ**

**КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА**

**Факультет суспільно-гуманітарних наук
Кафедра історії України**

КУРСОВА РОБОТА

**РАДЯНІЗАЦІЯ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ СВАЛЯВСЬКОГО ОКРУГУ
ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ 1946–1950 рр.**

**Спеціальність: 032 «Історія та археологія»
Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)**

Сакаль Мирослав Іванович
Студент 2-го курсу
Групи ІСТб-1-23-4.0д
Науковий керівник:
кандидат історичних наук,
доцент
Бонь Олександр Іванович

Роботу захищено «___» _____ 20__ р.
Оцінка _____

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ ЗМІСТУ КУРСОВОЇ РОБОТИ

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Селянський повстанський рух 1917 – 1921 років – прикметна риса Української революції 1917 – 1921 рр.	8
1.1. Селянський повстанський рух в Україні 1917 – 1921 років: загальна характеристика	8
1.2. Селяни проти влади: антидержавна спрямованість селянського повстанського руху	14
Розділ 2: Махновщина – масовий антидержавний селянський повстанський рух 1918 – 1921 рр	19
2.1. Періодизація та історичне значення махновщини	19
2.2. Політична програма махновського руху	24
Розділ 3: Спроби побудови «бездержавного» устрою на контрольованій махновцями території восени 1919 р	29
3.1. Суспільний устрій Гуляйпільської «республіки»	29
3.2. Внутрішня політика «Махновії».....	33
Висновки	37
Список використаних джерел та літератури	40

РОЗДІЛ 2
ЩЛЮБ ЯК ІНДИКАТОР СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН ДОБИ ЛІКВІДАЦІЇ
ГЕТЬМАНСЬКОГО УСТРОЮ

2.1. Козацько-старшинські роди в умовах інкорпорації до Російської імперії

1760-ті – 1780-ті рр. позначилися активізацією процесу інкорпорації представників козацької старшини до лав імперського дворянства. Передусім це було зумовлено державною політикою уряду Катерини II.

Зенон Когут, аналізуючи політику імператриці щодо остаточної ліквідації залишків автономії Гетьманщини, акцентував увагу на законотворчій діяльності царського уряду щодо цього процесу. В Указі від 10 листопада 1764 р. йшлося про те, що гетьман повинен скласти свої повноваження, але його права на майно, набуте за часів царювання Єлизавети I, залишаються при ньому, і крім того, гетьману буде відшкодовані всі втрати пенсією в розмірі 10 тис. карбованців щорічно. Другий указ оголошував скасування гетьманського уряду, а також формування імперської адміністративної структури – Малоросійської колегії – для управління Гетьманщиною¹. К. Г. Розумовський змушений був звернутися з проханням звільнити його від усіх офіційних обов'язків.

Але ще до 1864 р. було здійснено низку заходів, які позбавляли гетьманську владу впливу та порушували основи автономії Гетьманщини. Передусім йдеться про зміни в адміністративному районуванні її території. Однією з них став розрив адміністрацією Російської імперії територій сотень між різними повітами. Бубнів, Любеч, Переволочна втратили статус міста. Гадяцький, Лубенський, Прилуцький, Ніжинський полки були розірвані між Київським і Чернігівським намісництвами².

¹ Когут З. Російський централізм і українська автономія. Київ: ЦДІУ ім. Петра Яцика, 1996. С. 91–92.

² Кривошея Козацька еліта Гетьманщини. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф.Кураса НАН України, 2008. С. 343.

Зразок оформлення посторінкових посилань

...Як згадує в своєму щоденнику Ф. Кушнір, в той день, коли розпочалась війна, після обіду в їх селі відбувся летючий мітинг, де було повідомлено селян «про безглуздий напад проклятих німців на наші західні кордони та на нашу Червону Армію, добре озброєну, спроможну дати ворогові всяку відсіч»³. Не зважаючи на неділю, в той день, коли почалась, війна вечір в селі був не веселий, без сміху, пісень. Настрій селян був значно пригнічений⁴. Тож, самовпевненість, недооцінка ворога, віра в швидке вигнання противника, мали місце в пропаганді СРСР на початку війни⁵.

Радянська влада часто подавала неправдиві свідчення, що впливали на морально-психологічний стан суспільства. Із 25 червня 1941 р. всі радянські органи масової інформації почали публікувати повідомлення Радінформбюро. Із них не завжди можна було скласти уявлення про масштаби катастрофи. Адже радянська влада продовжувала анонсувати довоєнні пропагандистські міфи, що певною мірою дезорієнтовало свідомість людей. Перекручування й замовчування фактів, породжували плітки серед населення. Вчитель Д. Боженко інформацію стосовно перебігу військових дій дізнавався з газети «Більшовик», яку він читав колгоспникам. В газеті подавалось багато інформації стосовно жахливого ставлення нацистів до населення, а саме розповідалось «про нелюдське катування німцями радянських громадян, особливо службовців, а найбільше комуністів»⁶. У власному щоденнику Д. Боженко, писав у власному щоденнику: «Я є службовець вчитель. Виходить що є чого побоюватись. Але інколи проскочить іскорка надії, іскорка віри в те, що можливо до вчителів вони краще відносяться»⁷. Тому селяни з острахом очікували появи німців, хвилюючись за своє життя та життя своєї родини...

³ Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). Ф. Р-166: Комісія з історії Великої Вітчизняної війни при Академії наук УРСР (1941–1950 рр.). Оп. 3. Спр. 259: Щоденник жителя с. Мойсинець Іркліївського району Полтавської області Кушніра Ф.К. про період тимчасової окупації Іркліївщини (1941–1943 рр.). Арк. 31.

⁴ Там само.

⁵ Грідіна І. М. Вплив нацистської пропаганди на духовне життя населення України (технології, механізми та ефективність). *Український історичний журнал*. 2009. № 3. С.124.

⁶ Цит за: Еткіна І. Понорницький край Чернігівщини наприкінці 1941 р. (за щоденником Дмитра Захаровича Браженка). *Сіверянський літопис*. 2014. №1-3 (115-117). С.54.

⁷ Цит за: Еткіна І. Понорницький край... С. 59.

**Рекомендовані приклади бібліографічного оформлення згідно
ДСТУ 8302:2015**

Книги

Один автор:

1. Висіцька Т. Три сходинки до самоствердження: освіта, трудова і громадська діяльність жінок Закарпаття. Ужгород : Ліра, 2006. 641 с.

2. Гурська Л. І. Релігієзнавство : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ: ЦУЛ, 2016. 172 с.

Два автори:

3. Тельвак В., Тельвак В. Михайло Грушевський як дослідник української історіографії. Дрогобич: Дрогобицький держ. пед. ун-т ім. Івана Франка, 2005. 333 с.

Три автори:

4. Гика В. М., Забокрицька М. Т., Кравчук А. П. Архівні установи Волині. Луцьк: Надстир'я, 2004. 38 с.

Багатотомний документ

5. Франко І. Твори: у 50 т. Т. 45. Київ: Наукова думка, 1986. 480 с.

Енциклопедії

6. Енциклопедія історії України: Т. 1: А–В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2003. 688с.

Збірки наукових праць

7. *Проблеми слов'янознавства*: зб. наук. пр. / Редкол. : В. П. Чорній (голов. ред.) та ін. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 1988. Вип. 37 : Література, мова та культура зарубіжних слов'янських народів. 128 с.

Матеріали наукових конференцій

8. *Бабин Яр : масове убивство і пам'ять про нього* : Матеріали міжнародної наукової конференції (м. Київ, 24-25 жовтня 2011 р.). Київ: Український центр вивчення історії Голокосту, 2012. 254 с.

9. Антонович М. Жертви геноцидів першої половини ХХ століття: порівняльно-правовий аналіз. *Голодомор 1932-1933 років: втрати української нації* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 4 жовт. 2016 р. Київ, 2017. С. 133–136.

Статті в періодичних виданнях

10. Акулов М. І. Архівно-слідчі справи репресованих (20-ті – 50-ті рр.) як історичне джерело : методика використання *Студії з архівної справи та документознавства*. Київ, 1997. Т. 2. С. 33–39.

Бібліографічні покажчики

11. Українські архівісти (XIX–XX) : біобібліографічний довідник / Держкомархів України, Укр. наук.-дослід. ін-т архів. справи та документознавства ; упоряд.: І. Б. Матяш (кер.). Київ, 2007. 748 с.

Дисертації, автореферати дисертацій

12. Литвин Н.М. Політичні репресії проти наукової інтелігенції в радянській Україні в 1920 – 1930-х роках (ідеологічні аспекти проблеми): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2006. 216 с.

13. Войцехівська І. Н. Історичне джерелознавство у творчості В. С. Іконникова: автореф. ... д-ра іст. наук: 07.00.06. Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Київ, 2000. 34 с.

Електронні ресурси

14. Берташ В. Пріоритети визначила громада *Голос України*. 2012. № 14. URL: <http://www.qolos.com.ua/userfiles/file/040812/040812-u.pdf> (дата звернення: 06.01.2024).

**СТРУКТУРА РОЗДІЛУ
«СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ»**

**Джерела
Архівні джерела**

**Центральний державний архів вищих органів влади
та управління України**

Ф. 413. Центральна комісія національних меншин при Всеукраїнському Центральному Виконавчому Комітеті (ЦК НМ), м. Харків.

Опис 1

1. Справа 157. Протоколи засідань ЦК нацменшин та листування з ЦВК Азербайджанської СРР, окрвиконкомами про роботу серед нацменшин, організацію ЦК нацменшин при Азербайджанському ЦВК. [26.10.1926-24.10.1927]. 54 арк.

2. Справа 53. Звіт про роботу ЦК нацменшин за 1925-1926 рр. 90 арк.

3. Справа 150. Протоколи засідань РНК УСРР, Наркомосу УСРР та листування про культосвітню роботу серед нацменшин. [09.1926-04.1928]. 311 арк.

Опубліковані джерела

Нормативно-правові акти

4. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки від 9 квітня 2015 року, № 317-VIII). URL: http://kodeksy.com.ua/pro_zasudzhennya_komunistichnogo_ta_natsists_kogo_rezhimi_v/4.htm

5. Закон України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» від 09.04.2015 № 317-VIII. URL: http://kodeksy.com.ua/pro_zasudzhennya_komunistichnogo_ta_natsists_kogo_rezhimi_v.htm.

6. Закон України «Про освіту» від 05 вересня. 2017 р. № 2145-VIII. *Голос України*. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22.

Статистичні матеріали

7. Статистика України. Серія 1: Демографія / Центральне статистичне управління УРСР, Державна планова комісія УСРР. Харків: Господарство України, 1928. Т.5. Вип. 2: Короткі підсумки перепису населення України 17

грудня 1926 р. Національний і віковий склад, рідна мова та письменність населення. (№ 124). 210 с.

Матеріали періодики

8. Смертність дітей в київському земському приюті «Ясла» *Рада*. 1908. № 141. 20 червня.

Матеріали особистого походження

9. Історія повсякденності в її етнічному вимірі: спогади грека-комуніста / НАН України. Інститут історії України. Київ: Інститут історії України, 2009. 332 с.

10. Усна історія Голодомору 1932-1933 років у Північному Приазов'ї. Бердянський вимір / Упорядники: І. І. Лиман, В. М. Константінова. Запоріжжя: «АА Тендем», 2009. 302 с.

Збірки документів

11. Українська інтелігенція і влада : зведення секретного відділу ДПУ УСРР 1927–1929 рр. / Упор. Василь Даниленко. Київ: Темпора, 2012. 756 с.

12. Голодомор 1932–1933 років в Україні: документи і матеріали / Упоряд. Р.Я. Пиріг. Київ: видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 1128 с.

13. Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали. Довідник. У 2-х частинах / Упоряд.: І.О. Кресіна (керівник), О.В. Кресін, В.П. Ляхоцький, В.Ф. Панібудьласка. Київ: Вища школа, 1997. Ч. 1. 583 с.

14. Реабілітовані історією: у 27 т. / редкол.: П. Т. Тронько (голова) та ін. Київ: Регіон; Донецьк, 2004. Донецька область, Кн. 1 / редкол.: В. М. Демидко (голова) та ін. 648 с.

15. Розсекречена пам'ять: Голодомор 1932-1933 років в Україні в документах ГПУ-НКВД / упор.: В. Борисенко [та ін.]. Київ: Стилос, 2007. 604 с.

Література:

16. Білоконь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР. 1917-94 рр. Видання друге, виправлене і доповнене. Київ: Пенмен, 2017. 1066 с.

17. Даниленко В. М., Касьянов Г. В., Кульчицький С. В. Сталінізм в Україні: 20-30-роки. Київ: Либідь, 1991. 344 с.

18. Конквест Р. Жнива скорботи: радянська колективізація і голодомор К., 1993. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printitzip.php?tid=3392>.

19. Леві Дж. Про мікроісторію *Нові підходи до історіописання* / За редакції Пітера Берка, Джованні Леві. Київ: Ніка-Центр, 2010. С.119-139.

20. Якубова Л. Д. Грецьке село в горнилі «більшовицької перековки» (20-ті рр. ХХ ст.). *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*: міжвід. зб.наук. пр./ відп. ред. С. Кульчицький. Київ, 2010. Вип. 19, ч. 1. С. 173-217 .

Дисертації, автореферати дисертацій

21. Якубова Л. Д. Етнічні меншини УСРР і влада: динаміка соціально-економічних, політичних і культурних перетворень (1921-1935 рр.): автореф. дис. ... д-ра. іст. наук: 07.00.01. НАН України. Ін-т історії України. Київ, 2007. 25 с.

22. Маркова С.В. Суспільно-політичні зміни в українському селі у контексті формування комуністичної системи (1917–1933 рр.): Дис. ... доктора іст. наук 07.00.01 – історія України. Кам'янець-Подільський, 2015. 430 с.